

دانشگاه الزهرا (س)

دانشکده هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته صنایع دستی گرایش پژوهش هنر

عنوان

مطالعه تطبیقی نقش هراتی در سبکهای بافندگی فرش ایران

استاد راهنما

محمد تقی آشوری

استاد مشاور

فروزنده قاسمی

دانشجو

لیلا نفیسی نیا

شهریور ماه سال ۱۳۸۸

تقدیم به همسفر راه زندگی ام
به پاس یاری و همراهی های بی دریغش

قدردانی و تشکر

مراتب سپاس و قدر دانی خود را به حضور اساتید و دوستانی ابراز می کنم که با یاریشان انجام این پروژه میسر گردید . سرورانی چون جناب آقای دکتر محمد تقی آشوری، به خاطر راهنمایی های بی دریغ و مدبرانه شان ، سرکار خانم قاسمی به پاس مشاوره و همراهی هایشان، جناب آقای مهندس الله داد به جهت راهنمایی عالمانه در مسیر انجام پروژه و کمک به ایده سازی و درنهایت، خانم ها دکتر مهر انگیز مظاهری ، مریم کیان و شکوفه مصباحی و آقایان تورج ژوله و مجید نیکویی به خاطر کمک در جمع آوری نمونه ها و درک هر چه بیشتر موضوع.

چکیده :

نقش هراتی به عنوان یکی از نقوش مهم فرش ایران با رایج ترین عنوان و در واقع یکی از انواع آن ، "ماهی درهم" ، شناخته می شود.

این نقش نگاره ای متشکل از دو برگ خمیده متقابل (به صورت قرینه) است که گل بزرگی مانند نیلوفر یا شاه عباسی را در میان گرفته اند. به گفته علی حصوری آن دو برگ اساساً دو ماهی بوده‌اند که بعدها به دو برگ تبدیل شده‌اند.

به دلیل یافتن نمونه‌های آیین مهر در نقش هراتی، از قبیل صور تجریدی میترا و عنصر همراهی کننده وی (ماهی یا دولفین) ، می توان بنیان این نقش را در آئین مهر (میترائیسم) دانست. به نظر می رسد نقش هراتی به دلیل ارتباط با موجودات آبی همچون ماهی و گل نیلوفر، مبین مفهوم ارزش و اهمیت آب در حیات بوده و نماد زایش ، گردش روزگار و تداوم حیات باشد.

هر چند این نقش با نام هراتی خوانده می شود اما لزوماً مبدا آن شهر هرات نیست و به نظر می رسد که نقش مذکور در شهر هرات ، مرکز خراسان قدیم ، رواج یافته باشد. احتمال اینکه نقش هراتی در حوزه های بافندگی شرق ایران (بویژه بیرجند و قانات) تکامل یافته و از آنجا به نقاط دیگر گسترش یافته باشد، بعید به نظر نمی رسد.

این نقش در اواخر دوره تیموری و اوایل دوره صفوی به صورت نقشی رایج در هنر ایران به خصوص فرش درآمد و از این زمان در بیشتر حوزه های بافندگی فرش ایران متداول شده و به کشورهای دیگر همچون هند، قفقاز، ارمنستان، ترکیه، سوریه ، مصر و... نیز منتقل شده است.

شرایط اقلیمی ، شیوه های تولید و سلائق بافندگان هر منطقه ، سبب بروز تغییراتی در فرم این نقش از نظر نقشمایه های به کار رفته ، اندازه واگیره ، سبک طراحی و رنگ بندی گردید و موجب پدید آمدن انواع مختلفی از آن شده که خود عامل مهمی در شناسایی محل بافت نقش مذکور به شمار می آید.

واژگان کلیدی: فرش ایران - نقش هراتی - نقش ماهی درهم - سبک های بافت .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	- چکیده
	- مقدمه
۱.....	فصل اول - معرفی نقش هراتی
۲.....	بخش اول: تعریف نقش هراتی
۴.....	بخش دوم: پیشینه نقش هراتی
۲۲.....	بخش سوم: نماد شناسی نقش هراتی
۳۳.....	فصل دوم - ساختارشناسی نقش هراتی
۳۴.....	بخش اول: ترسیم نقش هراتی
۴۰.....	بخش دوم: نقش هراتی در متن
۴۱.....	انواع نقشمایه ماهی در متن
۴۳.....	نحوه ارتباط ماهی با سایر نقشمایه ها
۴۴.....	حالت قرارگیری ماهی در واگیره
۴۷.....	محل قرارگیری نقش هراتی در متن
۵۶.....	بخش سوم: حاشیه های هراتی
۶۳.....	فصل سوم - بررسی نقش هراتی از نظر سبک شناسی فرش دستباف
۶۴.....	بخش اول: نقش هراتی در سبک عشایری
۶۹.....	بخش دوم: نقش هراتی در سبک روستایی
۷۳.....	بخش سوم: نقش هراتی در سبک شهری
۷۶.....	فصل چهارم - نقش هراتی در حوزه های بافندگی قالی ایران
۷۷.....	بخش اول: آذربایجان
۸۳.....	بخش دوم: اردبیل
۸۹.....	بخش سوم: خراسان
۹۴.....	بخش چهارم: فارس
۹۸.....	بخش پنجم: کردستان

بخش ششم: لرستان..... ۱۰۵

بخش هفتم: مرکزی..... ۱۰۷

بخش هشتم : همدان..... ۱۱۵

نتیجه گیری..... ۱۳۰

منابع..... ۱۳۹

مآخذ تصاویر..... ۱۴۲

فهرست تصاویر

عنوان	صفحه
تصویر ۱- چهره مهر بین دو ماهی	۴
تصویر ۲- تندیس مهر در میان گل نیلوفر	۴
تصویر ۳- پیکر مهر ایستاده روی نیلوفر در نقش برجسته طاق بستان	۵
تصویر ۴- زایش مهر از سنگ	۶
تصویر ۵- زایش مهر از گل نیلوفر	۶
تصویر ۶- مهر سوار بر دلفین،	۶
تصویر ۷- مینیاتور دارای نقش چهره بین دو ماهی	۷
تصویر ۸- نقش دو ماهی و گل میان آنها در سرترنج قالی شکارگاه	۷
تصویر ۹- نقش دو ماهی و گل شاه عباسی مابین آنها در فرش دوره صفوی	۸
تصویر ۱۰- کاشیکاری حمام گنجعلی خان کرمان با نقش چهره	۹
تصویر ۱۱- شمعدان سفالی با نقش هراتی	۹
تصویر ۱۲- بشقاب سرامیکی با نقش هراتی	۹
تصاویر ۱۳ و ۱۴ - کاشیکاری حمام گنجعلی خان کرمان با نقش هراتی	۱۰
تصویر ۱۵- کاشیکاری مسجد جامع کرمان دارای نقش هراتی	۱۰
تصویر ۱۶- نقش چهره در حاشیه فرعی قالی سنگشکو	۱۱
تصویر ۱۷- گلیم کردی با نقش میترا در سر ترنج ها	۱۲
تصویر ۱۸- بشقاب چینی آبی و سفید با نقش صور فلکی	۱۳
تصویر ۱۹- قالیچه واگیره ای بلوچ مشابه الگوی ماهی درهم	۱۳
تصویر ۲۰- مینیاتوری متعلق به دوره صفوی، دربار شاه سلیمان صفوی	۱۵
تصویر ۲۱ - بخشی از فرش مربوط به تصویر ۲۰	۱۵

- تصویر ۲۲- پارچه سجاده ای دوره صفوی..... ۱۵
- تصویر ۲۳- فرش افشان با نقش هراتی، قرن یازدهم..... ۱۶
- تصویر ۲۴- فرش با نقش هراتی، قرن ۱۱ هجری..... ۱۷
- تصویر ۲۵- فرش افشان دارای نقش هراتی، دوره صفوی..... ۱۸
- تصویر ۲۶- فرش با نقش هراتی واگیره ای، دوره صفوی..... ۱۹
- تصویر ۲۷- قالی شکارگاه عمل غیاث الدین جامی دوره صفوی..... ۲۰
- تصویر ۲۸- فرش ماهی درهم بافت بیجار دارای نقش ماهی طبیعی..... ۲۱
- تصویر ۲۹- قالی محرابی تصویری..... ۲۴
- تصویر ۳۰- نقش ماهی گرداگرد صورت الهه در سنجاق مفرغی لرستان..... ۲۵
- تصویر ۳۱- نقش ماهی بر سنگهای معبد آناهیتا..... ۲۶
- تصویر ۳۲- نقش ماهی در نقش برجسته های پاسارگاد..... ۲۶
- تصویر ۳۳- نقش دو ماهی در بشقاب نقره ای دوره ساسانی..... ۲۷
- تصویر ۳۴- نقش دو ماهی نماد ماه اسفند در سفال کوباچه دوره صفوی..... ۲۸
- تصویر ۳۵- سفال سلادن نیشابور، موزه وکتوریا و آلبرت..... ۲۹
- تصویر ۳۶- میز معرق چوب، معاصر، سازمان میراث فرهنگی..... ۲۹
- تصویر ۳۷- نقش برگ(ماهی) و لوزی در سفال نیشابور، موزه هنر اسلامی ایران..... ۳۰
- تصویر ۳۸- نقش ماهی ولوزی در فرش تبریز دوره صفوی، مجموعه خصوصی..... ۳۱
- تصویر ۳۹- نقش ماهی و جام در فرش تبریز دوره صفوی، موزه فرش ایران..... ۳۲
- تصویر ۴۰- فرش بته ای بلوچ با نقشه هراتی..... ۳۴
- تصویر ۴۱- نقش هراتی در متن وحاشیه با برگهای هم جهت..... ۳۵
- تصویر ۴۲- نقش هراتی در متن وحاشیه با برگهای دارای جهت مخالف..... ۳۵

- تصویر ۴۳- نقش هراتی با برگ منشعب شده از گل مرکزی..... ۳۶
- تصویر ۴۴- نقش هراتی به صورت منفرد در مرکز قالی دوره صفوی..... ۳۶
- تصویر ۴۵- تکرار نقش هراتی بیجار..... ۳۷
- تصویر ۴۶- قالیچه قشقایی دارای نقش هراتی به صورت منفصل و غیر منسجم..... ۳۸
- تصویر ۴۷- هراتی لوزی دار اردبیل..... ۳۹
- تصویر ۴۸- هراتی بدون لوزی بافت کردستان..... ۳۹
- تصویر ۴۹- ماهی مارالان تبریز..... ۴۳
- تصویر ۵۰- ماهی اردبیل..... ۴۳
- تصویر ۵۱- ماهی مود بیرجند..... ۴۴
- تصویر ۵۲- ماهی بلوچ..... ۴۵
- تصویر ۵۳- ماهی علمدار نهاوند..... ۴۶
- تصویر ۵۴- قالی طرح لچک ترنج ساروق..... ۴۷
- تصویر ۵۵- قالی ترنجی سنه..... ۴۸
- تصویر ۵۶- قالی ترنجی سنه..... ۴۹
- تصویر ۵۷- قالی ترنجی سنه..... ۵۰
- تصویر ۵۸- قالی ترنجی سنه..... ۵۱
- تصویر ۵۹- قالی لچکی ملایر..... ۵۲
- تصویر ۶۰- قالی لچکی اسد آباد..... ۵۳
- تصویر ۶۱- قالی لچکی ملایر با نقش ماهی در زمینه اصلی..... ۵۴
- تصویر ۶۲- قالی ریزه ماهی تبریز..... ۵۵
- تصویر ۶۳- جام هفت خط با هفت علامت روی آن..... ۵۷
- تصویر ۶۴- حاشیه دوستکامی در قالیچه هراتی بیجار..... ۵۹

- تصویر ۶۵ حاشیه دوستکامی در قالیچه هراتی بلوچ ۵۹
- تصویر ۶۶- حاشیه دوستکامی در قالی آذربایجان ۵۹
- تصویر ۶۷- واگیره حاشیه سماوری ۶۰
- تصویر ۶۸- حاشیه سماوری هریس ۶۰
- تصویر ۶۹- حاشیه سماوری تبریز ۶۱
- تصویر ۷۰- حاشیه سماوری اردبیل ۶۱
- تصویر ۷۱- حاشیه سماوری سنندج ۶۱
- تصویر ۷۲- حاشیه سماوری مود بیرجند ۶۱
- تصویر ۷۳- حاشیه سیب و ماهی اراک ۶۲
- تصویر ۷۴- حاشیه هراتی بیجار ۶۲
- تصویر ۷۵- حاشیه شکری همدان ۶۲
- تصویر ۷۶- نقش ماهی علمدار ، سبک عشایری ۶۶
- تصویر ۷۸- لچک قالی تصویر ۸۷ ۶۶
- تصویر ۷۷- قالی بیجار ، سبک عشایری ۶۶
- تصویر ۷۹- بخشی از یک قالیچه سبک عشایری سنه ۶۷
- تصویر ۸۰- قالیچه عشایری همدان دارای رنگهای غالب قرمز و آبی ۶۸
- تصویر ۸۲- بخشی از قالیچه تصویر ۸۱ ۷۱
- تصویر ۸۱- قالیچه کرد به سبک روستایی ۷۱
- تصویر ۸۳- کناره با نقش ماهی حسین آباد به سبک روستایی ۷۲
- تصویر ۸۴- ماهی مارالان تبریز به سبک شهری ۷۵
- تصویر ۸۵- ریزه ماهی تبریز ۷۸
- تصویر ۸۶- ماهی مارالان تبریز ۷۸

- تصویر ۸۷- ماهی تبریز با نقشه لچک ترنج کف ساده ۷۹
- تصویر ۸۸- ماهی تبریز، حاج جلیلی ۸۰
- تصویر ۸۹- ماهی خوی ۸۱
- تصویر ۹۰- ماهی خوی ۸۲
- تصویر ۹۱- ماهی عشایری اردبیل ۸۴
- تصویر ۹۲- ماهی عشایری اردبیل (قولتوق) ۸۴
- تصویر ۹۳- ماهی عشایری اردبیل (سلمان آباد) ۸۵
- تصویر ۹۴- ماهی عشایری اردبیل ۸۶
- تصویر ۹۶- ماهی مشایخی ۸۷
- تصویر ۹۷- قالی بافت بلغارستان با نقش ماهی مشایخی ۸۸
- تصویر ۹۸- ماهی مود با ترنج خورشیدی ۸۸
- تصویر ۹۹- ماهی مود با زمینه چند رنگ ۹۰
- تصویر ۱۰۰- ماهی مود با زمینه چند رنگ ۹۰
- تصویر ۱۰۱- ماهی سالار خانی بلوچ ۹۲
- تصویر ۱۰۲- ماهی بلوچ ۹۳
- تصویر ۱۰۳- واگیره ماهی بلوچ ۹۳
- تصویر ۱۰۴- ماهی درهم قشقایی ۹۶
- تصویر ۱۰۵- ماهی درهم قشقایی ۹۷
- تصویر ۱۰۶- ماهی زنبوری سنه ۱۰۰
- تصویر ۱۰۷- ماهی حلوایی بیجار ۱۰۲
- تصویر ۱۰۸- ماهی افشار بیجار ۱۰۳
- تصویر ۱۰۹- ماهی روستایی بیجار ۱۰۴

- تصویر ۱۱۰- نقش تاج و ماهی..... ۱۰۶
- تصویر ۱۱۱- ماهی ساروق..... ۱۰۸
- تصویر ۱۱۲- ماهی فراهان..... ۱۱۰
- تصویر ۱۱۳- ماهی زنبوری فراهان..... ۱۱۱
- تصویر ۱۱۴- مرغ و ماهی فراهان..... ۱۱۲
- تصویر ۱۱۵- ماهی لیلیان..... ۱۱۴
- تصویر ۱۱۶- ماهی درهم روستایی همدان..... ۱۱۶
- تصویر ۱۱۷- ماهی درهم شهری همدان..... ۱۱۷
- تصویر ۱۱۸- ماهی علمدار..... ۱۱۹
- تصویر ۱۱۹- حاشیه ماهی علمدار..... ۱۱۹
- تصویر ۱۲۰- ماهی علمدار نهاوند..... ۱۲۰
- تصویر ۱۲۱- کناره با نقش ماهی حسین آباد..... ۱۲۲
- تصویر ۱۲۲- ماهی عشایری ملایر..... ۱۲۴
- تصویر ۱۲۳- ماهی عشایری ملایر..... ۱۲۴
- تصویر ۱۲۴- ماهی جوکار..... ۱۲۶
- تصویر ۱۲۵- ماهی طایمه..... ۱۲۷
- تصویر ۱۲۶- ماهی موسی خان بلاغی..... ۱۲۹

فهرست طرح ها

- طرح ۱- آنالیز ترنج و ماهی های تصویر ۱۸ ۱۳
- طرح ۲- طرح سنجاق مفرغی تصویر ۳۰ ۲۵
- طرح ۳- استودان سنگی دارای نقش آناهیتا و دو ماهی ۲۶
- طرح ۴- پیوستگی ساختار هراتی ۳۸
- طرح ۵- ماهی علمدار ۴۱
- طرح ۶- ماهی قشقایی ۴۲
- طرح ۷- ماهی بلوچ ۴۲
- طرح ۸- ماهی مود ۴۲
- طرح ۹- ماهی فراهان ۴۲
- طرح ۱۰- مبداء ماهیها گلهای واقع بر طرفین لوزی ۴۳
- طرح ۱۱- مبداء ماهیها گلهای واقع بر بالا وپایین لوزی ۴۳
- طرح ۱۲- گردش مورب (راست گرد) ۴۴
- طرح ۱۳- گردش مورب (چپ گرد) ۴۴
- طرح ۱۴- حالت مورب ۴۴
- طرح ۱۶- حالت افقی ۴۵
- طرح ۱۵- گردش افقی ۴۵
- طرح ۱۸- حالت عمودی ۴۶
- طرح ۱۷- گردش عمودی ۴۶

- طرح ۱۸- حاشیه های دوستکامی ۵۷
- طرح ۱۹- حاشیه دوستکامی ۵۸
- طرح ۲۰- استفاده از گل به جای برگ در حاشیه دوستکامی ۵۸
- طرح ۲۱- حذف جام از حاشیه دوستکامی و خلاصه تر شدن آن ۵۸
- طرح ۲۲- واگیره تصویر ۸۵ ۷۸
- طرح ۲۳- واگیره تصویر ۸۶ ۷۸
- طرح ۲۴- واگیره تصویر ۸۸ ۸۰
- طرح ۲۵- واگیره تصویر ۸۹ ۸۱
- طرح ۲۶- واگیره تصویر ۹۰ ۸۲
- طرح ۲۷- واگیره تصویر ۹۱ ۸۴
- طرح ۲۸- واگیره تصویر ۹۲ ۸۴
- طرح ۲۹- واگیره تصویر ۹۳ ۸۵
- طرح ۳۰- واگیره تصویر ۹۴ ۸۶
- طرح ۳۱- واگیره تصویر ۹۵ ۸۶
- طرح ۳۲- واگیره تصویر ۹۶ ۸۷
- طرح ۳۳- واگیره تصویر ۱۰۰ ۹۰
- طرح ۳۴- واگیره تصویر ۱۰۰ ۹۲
- طرح ۳۶- آنالیز تصویر ۱۰۲ ۹۳

..... ۹۳	طرح ۳۷- واگیره تصویر ۱۰۲
..... ۹۶	طرح ۳۸- آنالیز تصویر ۱۰۴
..... ۹۶	طرح ۳۹- واگیره تصویر ۱۰۴
..... ۹۷	طرح ۴۰- واگیره تصویر ۱۱۵
..... ۱۰۰	طرح ۴۱- واگیره تصویر ۱۰۶
..... ۱۰۲	طرح ۴۲- واگیره تصویر ۱۰۷
..... ۱۰۳	طرح ۴۳- واگیره تصویر ۱۰۸
..... ۱۰۴	طرح ۴۴- واگیره تصویر ۱۰۹
..... ۱۰۶	طرح ۴۵- آنالیز تصویر ۱۱۰
..... ۱۰۶	طرح ۴۶- آنالیز تصویر ۱۱۱
..... ۱۰۸	طرح ۴۷- واگیره تصویر ۱۱۱
..... ۱۰۸	طرح ۴۸- واگیره تصویر ۱۱۱
..... ۱۰۸	طرح ۴۹- تکثیر واگیره ۱۱۱
..... ۱۱۰	طرح ۵۰- آنالیز تصویر ۱۱۲
..... ۱۱۱	طرح ۵۱- واگیره تصویر ۱۱۲
..... ۱۱۱	طرح ۵۲- تکثیر واگیره ۱۱۲
..... ۱۱۴	طرح ۵۳- واگیره تصویر ۱۱۴
..... ۱۱۶	طرح ۵۴- واگیره تصویر ۱۱۵

..... ۱۱۶ ۱۱۶ ۱۱۶
..... ۱۱۶ ۱۱۶ ۱۱۶
..... ۱۱۷ ۱۱۷ ۱۱۷
..... ۱۱۹ ۱۱۸ ۱۱۸
..... ۱۱۹ ۱۱۸ ۱۱۸
..... ۱۲۰ ۱۲۰ ۱۲۰
..... ۱۲۲ ۱۲۱ ۱۲۱
..... ۱۲۴ ۱۲۲ ۱۲۲
..... ۱۲۴ ۱۲۲ ۱۲۲
..... ۱۲۴ ۱۲۳ ۱۲۳
..... ۱۲۶ ۱۲۴ ۱۲۴
..... ۱۲۷ ۱۲۵ ۱۲۵
..... ۱۲۹ ۱۲۶ ۱۲۶

— مقدمه:

۱. بیان مسأله:

وقتی از فرش ایران سخن می‌گوییم، نباید از وجود نقش پردازان و بافندگانی که از دو هزار و پانصدسال پیش، یعنی از زمان ایجاد فرش پازیریک تاکنون در هنر فرش ایران فعالیت داشته‌اند غافل شویم.

از دوره هخامنشی تا دوره معاصر، مرزهای ایران دائماً در حال تغییر بوده است. زمانی این قلمرو از مدیترانه تا هندوکش گسترده بوده، زمانی تحت سیطره مغول‌ها و ترکمن‌ها قرار داشته و زمانی بخشهایی از شمال غربی و شمال شرقی خود از جمله هرات را واگذار کرده است. به این ترتیب تعجبی ندارد که در گستره نقوش ایرانی، نقوشی از قبیل هراتی داشته باشیم که هرات مرکز ایجاد یا رواج آن بوده است.

در دوره مقارن با دوره تحول نقوش فرش ایران از هندسی به گردان، هرات جزئی از خاک ایران و یکی از مهمترین شهرهای خراسان بزرگ محسوب می‌شد و به گفته محققانی چون فورده، در قرون ۱۶ و ۱۷م مرکز تولید و انتشار فرشهایی معروف به قالی هراتی بوده است (Ford، ۱۹۸۹، ۷۹). البته باید بین قالی‌های هراتی و نقش هراتی تفاوت قائل شد. زیرا آنچه تحت عنوان نقش یا طرح هراتی می‌شناسیم، لزوماً آن چیزی نیست که در قالیهای هراتی مد نظر فورده به کار رفته است.

از نظر لغوی "نقش هراتی" از دو کلمه نقش و هراتی تشکیل شده است. نقش به معنی شکل یا نگاره است و اجزاء آن را نقشمایه می‌نامند و هراتی، عنوانی است بر آنچه منسوب به هرات باشد. پس نقش هراتی، نقشی منسوب به هرات است.

در اصطلاح، نقش هراتی نگاره ای است متشکل از دو برگ خمیده متقابل (به صورت قرینه) به طوریکه امتداد سر و دم برگها یک فرم بیضی ایجاد کرده و گل بزرگی مانند نیلوفر یا شاه عباسی را در میان گرفته اند.

قابلیت انعطاف الگوی هراتی به حدی است که به جای نقشمایه برگ یا ماهی، نقشمایه های دیگری چون بته، گلپای خوشه ای و شاخه های خمیده پرگل و برگ و غیره نیز می تواند با حالتی شبیه برگ خمیده، گل بزرگ مرکزی را احاطه کند. از این رو، نوآوری های بیشماری براساس ساختار بنیادین این نقش ایجاد شده است که نمونه هایی از آن را می توان در فرش معاصر اصفهان و تبریز مشاهده نمود.

به نظر می رسد نقش هراتی از دوره تیموری در نگارگری، کتاب آرایی، کاشیکاری، نساجی سنتی و فرش رواج یافته است و نام هراتی می تواند اشاره ای به این دوران پر اهمیت از تاریخ هنر ایران باشد.

حضور پر اهمیت نقش هراتی در فرش* چنان است که حتی ساختار کلی (طرح) فرش را به لحاظ نام گذاری تحت الشعاع خود قرار می دهد. شاید استفاده از واژه " طرح هراتی" به جای نقش هراتی نیز به این دلیل باشد.

پژوهشگرانی چون علی حصوری و سیروس پرهام که نظراتشان در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته، در ارائه ساختار اصلی نقش هراتی، انتخاب واگیره و نحوه تکثیر نقش، با هم اتفاق نظر ندارند. پرهام ساختار اصلی هراتی* را، همان ساختار ماهی درهم و متشکل از لوزی و چهارماهی در اطراف آن معرفی نموده (نقش هراتی بدون لوزی، در تعریف ایشان جایگاهی ندارد)، در حالیکه حصوری در معرفی این نقش به اساس هراتی اشاره کرده و آن را - دو برگ و یک گل در میان - می داند.

* - منظور از فرش در این پژوهش، فرشی گره دار (پرز دار) است.

* - در این پژوهش، منظور از هراتی همان نقش هراتی است.

دلایل عمده توجه و انتخاب نگارنده به نقش هراتی عبارتند از :

الف - قدرت بیان بصری نقش هراتی به دلیل برخورداری از ارزش های زیبایی شناسی
ب - قابلیت تبدیل و تغییر حالت به نقوش و طرحهای متفاوت به مدد طرق مختلف نقش پردازی،
که آن را از جریان اولیه یک نقش ساده خارج کرده و به طرح های متنوع با توانایی پوشش کل
سطوح تبدیل می کند.

ج - تنوع نقش هراتی که ناشی از جذابیت آن نزد مردم مناطق مختلف ایران و سایر کشورها بوده
که هر کدام متناسب با فرهنگ و روشهای سنتی خود برداشت خاصی از آن داشته اند.
در این نوشتار ابتدا پیشینه نقش هراتی، ساختار و واگیره آن معرفی شده، سپس انواع هراتی
مناطق شناسایی، ویژگی های هر کدام بررسی و با هم مقایسه شده است.

۲. ضرورت ها:

الف - ساختار شناسی نقش هراتی و نقشمایه های آن

ب - بررسی سیر تحول نقش هراتی

ج - بررسی انواع نقش هراتی

۳. اهداف:

الف - بازشناسی نقش هراتی به منظور بقای آن در بیکره فرش ایران و بکارگیری آن در فرایند

ابداع و نوآوری های صحیح

ب - شناخت انواع نقش هراتی و مقایسه آنها در سبک های مختلف فرش ایران